

nøglehullet

NR. 3 , 1988

TIL LOKAL-
HISTORIEN



NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE



1988 er jubilæumsår, hvor alle snart har hørt om Chr d.4 og stavnsbånd, herremænd og træheste. Men også vor egen forening har et lille jubilæum, idet LAFAK har eksisteret i 10 år i september. Det har fået os til for en gangs skyld at ofre lidt spalteplass på os selv, og inde i bladet har vi denne gang artikler om, hvordan det begyndte og hvad vi har opnået. Stavnsbåndsjubilæet er ikke glemt, og vi bringer en artikel om, hvordan udskiftningen forløb i Lillerød.

Billedet viser en begivenhed i foreningens historie, da vi flyttede ind i arkivhuset på Frederiksborgvej 59. Foto af Allan Nørregaard.

MEDLEMS AKTIVITETER

Lørdag den 24. september kl. 10-12 i Arkivet og Pensionisthuset, Frederiksborgvej 59:

Jubilæumsreception.

Onsdag den 5. oktober kl. 19.30 i Arkivet:

Åbent hus for medlemmer og andre interesserede.

Tirsdag den 25. oktober kl. 19.30 på Hovedbiblioteket:

Lektor Stig Obel vil fortælle om kanalsystemet i amtet i forbindelse med Frederiksborg Slot. Der er endnu betydelige rester fra dette kanalsystem her i Allerød kommune.

Onsdag den 2. november kl. 19.30 i Arkivet:

Det er åbent hus for medlemmer og andre interesserede.

Tirsdag den 22. november kl. 19.30 på Hovedbiblioteket:

Erik Sønderby vil vise sin film og video om Lillerød.

Onsdag den 7. december kl. 19.30 i Arkivet:

Der er åbent hus for medlemmer og andre interesserede.

Lokalarkivar Lisbeth Lademann træffes hver tirsdag kl. 9- 13 samt efter aftale i arkivet, Frederiksborgvej 59, Lillerød tlf 0227 0891. Henvendelse kan også ske til:



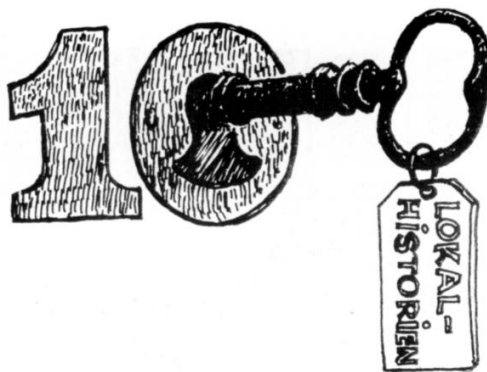
Ole Høegh Post (formand) tlf. 02 27 53 26
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød

Karen Andersen (arkivleder, sekr) tlf. 02 27 51 73
Cedervangen 32, Lillerød, 3450 Allerød

"Nøglehullet" udgives af Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød kommune. Dette nummer er redigeret af Ole Høegh Post og Peter V. Christensen
September 1988

DE FØRSTE TI ÅR

af Peter V. Christensen
og Ole Høegh Post



Den 13. september 1988 kan Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune fejre sin 10-års fødselsdag. Meget er håndt i de ti år, og som historisk interesserede kan det være spændende for en gangs skyld at se tilbage på vor egen historie.

Før foreningen blev dannet, var der en voksende interesse for lokalhistorie her området. det hænger vel bl.a. sammen med den kraftige udvikling fra de gamle landsbysamfund til stor-kommunen med de udstrakte parcelhus- og erhvervsområder. Flere og flere har ønsket at vide, hvordan der så ud tidligere, ligesom man har ønsket at bevare noget af det tilbageværende gamle miljø.

I 1940'erne var højesterets-sagfører Ove Rasmussen engageret i fredningen af Blovstrød gadekærs omgivelser, hvorved landsbystrukturen med fortens blev bevaret.

En anden lokalhistorisk foregangsmand var fhv. kommunesekretær Mogens Ebbesen, der i 1960 holdt sin ofte omtalte foredragsrække om fortid i Lillerød. Den blev senere trykt i Lillerødposten og har lagt en god grund for lokalhistorisk interesse på egnen.

I 1970'erne voksede en interesse for lokalhistorie over he-

le landet, og der oprettedes utallige lokalhistoriske arkiver og foreninger. Vinteren 1972-73 samles en studiegruppe i egnens lokalhistorie, hvor Blovstrød blev varetaget af Ove Rasmussen Lillerød af E. Pers Lassen og Lyng-Uggeløse af Gunner Mortensen. Kort forinden var Inger og Ove Rasmussens bog "Fortid i Blovstrød" udkommet - med positiv velvilje og støtte fra Allerød kommune.

Kommunens kulturelle forvaltning opfordrede et par år efter kontorchef E. Pers Lassen til at få Ebbesens foredragsrække udgivet i bogform.

Med på ideen var Allerødposten, der som føljeton bragte satsen i bladet, men desværre døde Lassen, og bogen blev først til noget mange år efter, da LAFAK overtog opgaven.

FORENINGEN STARTES

I foråret 1978 tog en ungdomsleder fra AOF, Geert Egger, initiativ til et møde om at danne en lokalhistorisk forening. Samtidig startede Geert Egger en studiegruppe under AOF, om hvordan samfundsudviklingen "De nye tider" havde ændret de gamle landsbysamfund, og samme forår kørte sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i amtet en



Arbejdsgruppen, der forberedte foreningsdannelsen, og som blev den første bestyrelse. Her fotograferet foran Irisgården, som man meget håbede på at få stillet til rådighed i 1978. Fra venstre står: Ole Høegh Post, Geert Egger, Lisbeth Lademann, Hans-Henrik Dyhr, Ole Frederiksen, Marianne Frederiksen og Ulla Moulvad.

indsamlingskampagne, "Billedstormen", hvor alle blev opfordret til at aflevere gamle billeder. I vores område var der endnu ikke nogen at aflevere til, og "stormen" gik meget stille af.

På det indledende møde vedtog man at nedsætte en arbejdsgruppe der skulle forberede oprettelsen af en lokalhistorisk forening.

Arbejdsgruppen besluttede at det skulle være både et ARKIV og en FORENING, og for at vække interesse for sagen, lavede man små illustrerede artikler om egnens historie til hver uge i Allerødposten, så der var livligt fremmøde til den stiftende generalforsamling på Engholmskolen den 13. september 1978.

Arbejdsgruppen havde lagt vægt på at undgå præg af en kommunal institution, da det var ønskværdigt at sikre en folkelig opbakning med engagement hos flest mulig. Det var således en privat

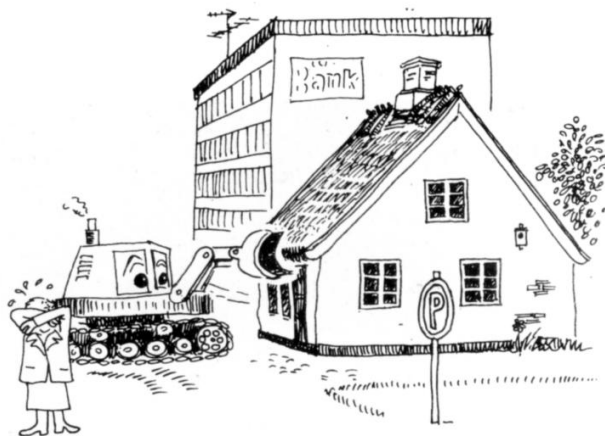
forening, der påtog sig opgaven med at drive et lokalhistorisk arkiv - en opgave, der mange andre steder løstes i kommunalt regi. Den første bestyrelse blev meget praktisk arbejdsgruppen, og formand blev Ole Frederiksen, mens Hans-Henrik Dyhr blev arkivleder.

Kommunen var velvilligt indstillet, og udover et rimeligt drifttilskud hjalp man så godt man kunne med lokaler. Muligheder i alderdomshjemmet i Lyngeløkken på Kirkehavegård og noget i Ny Allerødgård blev undersøgt, før vi fik stillet lokaler til rådighed på førstesalen i den gamle fabrikantvilla, der meget forsømt lå i en stor have lige op til resterne af Fritz Hansens møbelfabrik i Lillerød. Stueetagen med de langt bedre rum blev benyttet af aftenskoledirektionen, men blev senere overladt til par walkie-talkie-

klubber - et besynderligt nabo-
 skab, der sluttede ulykkeligt.
 Den stejle trappe op til arkivet
 på 1.sal var ikke videre ældre-
 venlig, men lokalerne dækkede
 behovet de første år, indrettede
 som de var med masser af arkiv-
 reoler af træ fra FHs tid.
 Havde vi -som stærkt ønsket- og-
 så fået stueetagen, kunne der væ-
 re blevet rigtig godt.

I februar 1979 kunne lokaler-
 ne indvies, efter en større om-
 gang istandsættelse, hvor besty-
 relsen selv havde malet, lagt ko-
 stæpper, syet gardiner og meget
 mere ! Første arrangement trak
 mange medlemmer, der var inter-
 esserede i at se arkivet og høre
 Per-Olof Johansson fortælle om
 Lillerød Spånkurvefabriks histo-
 rie.

En gruppe af særligt interes-
 serede dannede en arkiv-arbejds-
 gruppe, og det første år blev
 der indsamlet 280 billeder - ti
 gange så mange som billedstormen
 havde givet.



BEVARINGSINTERESSER

Et meget aktuelt emne samme
 år var debatten om kommunepla-
 nen, og foreningen tog de truede
 bevaringsværdiers parti og ind-
 sendte en fyldig plan-kommentar,
 "Lokalhistoriske bevaringsinter-
 esser", et forsøg på at pege på
 de bygninger og miljøer, der end-
 nu var til at redde. Vi fandt
 dengang - som nu, at man ikke
 kan arbejde med lokalhistorie
 i et område uden historiske min-
 der, og foreningen har mange gan-
 ge siden kommenteret lokalplaner
 og beslutninger om nedrivning af
 ældre huse, uden hvilke egnen for-

Der arbejdes i arkivgruppen i FH-villaen. 1979





Foreningen arrangerede fra starten udflugter til egnens historisk interessante steder. Her ses deltagere inde i teglværkssovnen på Blovstrød teglværk kort tid inden nedrivningen.

armes. Som et plaster på mange sår besluttede byrådet at give os et varsel om kommunale nedrivninger, således at vi kunne nå at fotografere inden dozeren gik i gang.

Foreningen har lagt vægt på at kunne dokumentere, hvordan egnen så ud til nu, og har gennemfotograferet forskellige truede miljøer, f.eks. Blovstrød teglværk og Lillerød bymidte.

Tilsvarende foretoges - som et fælles-amtsligt projekt - en fotoregistrering af bevarede landsbyer som de så ud i 1980.

Vi startede med Kollerød og Vassingerød, og dette arbejde kunne udnyttes da kommunens byplanafdeling udarbejdede den bevarende lokalplan for Kollerød.

EGEN LOKALARKIVAR

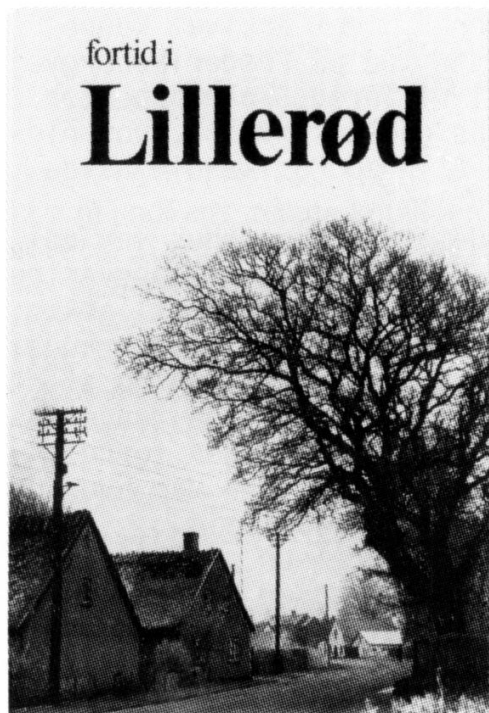
I 1980 blev Ove Rasmussen formand, men måtte beklageligvis trække sig tilbage kort efter af personlige årsager, og Hans-Henrik Dyhr overtog hvervet.

Fra starten havde vi lagt os fast på årsaktiviteter med ca. 5 foredragsaftener og en forårstur til relevante lokaliteter, i bus eller til fods.

Bestyrelsen og arkivgruppen - det var næsten de samme personer - havde nok at bestille, og det var derfor en stor lettelse, da det blev muligt at tilknytte en langtidsledig medhjælper i 25 timer om ugen. Marianne Schäfer blev snart en uvurderlig og uundværlig lokalarkivar, som med kommunal velvilje blev fastansat, via et forhøjet foreningstilskud. Registreringsbunkerne blev nedbragt og som noget nyt, kunne vi udføre opsøgende arbejde, afhentninger og interviews om formiddagen, og der skabtes et gavnligt tillidsforhold til arkivet



og Marianne Schäfer. Det er vigtigt, når arkivet ønsker at gå på jagt i folks familiealbums efter lokalhistoriske billeder til affotografering.



BOGUDGIVELSER

Aflastningen gav mod til at vove en bogudgivelse, og meget naturligt var der forventninger til at se Mogens Ebbesens "Fortid i Lillerød" som bog. Det var nu ikke så enkelt, for langt inde i redigeringen af teksten, der var Ebbesens talesprog, dukkede hans egen skriftlige version op. Bogen blev gennemillustreret med spændende arkivbilleder fra samlingerne, og vi valgte at udføre det meste arbejde selv. "fortid i LILLERØD" udkom i 1983 og blev nærmest en bestseller, der snart blev udsolgt. På grund af fraflytning afgik Hans-Henrik Dyhr som formand i efteråret 1983, og Ole Høegh Post overtog formandshvervet.

De lidt kedelige medlemsmeddelelser blev nu peppet op til et regulært medlemsblad med det letfattelige navn "nøglehullet", efter foreningens logo.

I god tid var det gået op for os, at Lyngø er nævnt i Knud den Helliges gavebrev fra år 1085, og dermed ville have 900 års jubilæum snart: en begivenhed som skulle markeres -også af os. Vi valgte at gøre det med endnu en bog, og nedsatte en stor redaktionsgruppe.

AFSKED MED FH-VILLAEN

Lokalerne var ofte et brændende spørgsmål, og i flere år truede kommunen med at ville rive FH-villaen ned. Imidlertid blev spørgsmålet gjort brændende i ordets bogstaveligste betydning, idet der udbrød brand den 1. maj 1985 i walkie-talkieklubbens bar i stueetagen, hvor elinstallationerne var overbelastet. Ilden blev alarmeret meget hurtigt, og arkivet reddet ved en god indsats fra brandvæsenet. Kun enkelte arkivalier og alt indbo blev røgskadet, og vi får

Det var chokerende at se FH-villaen med arkivet omsluttet af røg. Som bekendt skete der kun lidt skade. Foto: Felix Noga.



Lokalhistorisk Arkiv skal have ny arkivar

Lokalhistorisk Arkiv og Forening skal have ny arkivar.

Efter fem års ansættelse forlod Marianne Schäfer 1. marts stillingen for at tiltræde et nyt job indenfor sit egentlige fag som bibliotekar på Centralsygehuset i Hillerød. Ny lokalarkivar bliver Lisbeth Lademann, der har været med i LAFAK siden stiftelsen og tidligere har arbejdet som uisønet arkivleder.

LAFAK blev stiftet i september 1978 efter et halvt års ihærdigt forarbejde af en gruppe lokalhistorisk interesserede fra Blivstrød, Lillerød og Lynge.

I de første år var bestyrelses-

LAFAK har ofte været i lokalaviserne, der har interesseret sig for os, og givet gode omtaler.

stadig fingrene i røgfavrede og -duftende minder om dengang, den store katastrofe var lige ved!

Forening og arkiv var nu husvilde samtidig med, at en stor udstilling om Lynge og bogen "LYNGE gennem 900 år" skulle præsenteres. Heldigvis stoppede røg og brand ikke bog og udstillingen, der blev opstillet i Lynge præstegård i dagene omkring selve jubilæet. Udstillingen har været foreningens største, og bestod af mange plancher med forstørrelser af gamle arkivfotografier, kort mm., og den kunne genbruges senere til et "aktiv fritid" arrangement i Lillerød.

LOKALEPROBLEMER OG NYT ARKIVHUS

Det år, der fulgte efter branden, var nok det sværeste i foreningens historie. Arkivalierne lå nedpakkede på hovedbiblioteket, dybt i kælderen, hvor de næsten var utilgængelige, og det var beskedent, hvad der kunne udrettes på det lille kontor på 2.sal.

Man gav os en svag chance for, at byrådet ville gå ind for en



- Alle er vist Marianne Schäfer opgaven over for der er ingen tviv været medvirker lokalhistorisk Arkiv fast medarbejder den for LAFAK Post.

- Midt i plan arkivets flytning i den tidligere Frederiksborgvej lykkedes at skæret afløser, idet man har modtaget opgaven fra 1. han.

istandsættelse af FH-villaen, og vi indsendte idealløsninger til nyindretning, men som bekendt blev huset alligevel nedrevet. Lokalespørgsmålet fandt efter nogen tid en løsning - "indtil videre", idet arkivet kunne flytte ind på Frederiksborgvej 59 i Lillerød, Skoleinspektør Bachs gamle trævilla, hvor hidtil Allerød Musikskole havde holdt til.

Det tjærede træhus var vel det værst tænkelige opbevaringssted for et brandtruet arkiv, men kommunen bevilgede brandsikre skabe - og afstivning af de spinkle gulve til de tunge sager. Skabene har den fordel, at de kan flyttes den dag, hvor bedre lokaler viser sig.

I begyndelsen af 1986 fandt Marianne Schäfer sig et job inden for sit egentlige fag, så samtidig med indflytningen i det nye hus, fik foreningen også ny lokalarkivar, idet vi ansatte Lisbeth Lademann, der havde været med til at oprette arkiv og forening - og iøvrigt var professionel med uddannelse fra Rigsarkivet. Som beskrevet i et tidligere "nøglehul", er hun nu ansat af kommunen og udlånt til os i 20 timer om ugen, en udmærket ordning.

I efteråret 1986 kunne lokalerne præsenteres for kulturelt udvalg og -forvaltning, borgmester og medlemmer, og lokalerne - denne gang har vi hele huset - har nu et par år været ramme om foreningens mange aktiviteter. De vil også være ramme om vor eget jubilæums arrangement, som omtales andetsteds i dette blad. □

TI ÅRS ARKIVOPBYGNING

Lisbeth Lademann
og Ole Høegh Post

Arkivets billedsamling er egentlig grundlagt mange år inden arkivets start, for til al held havde den ofte omtalte kommunesekretær i Lillerød planlagt sin lige så ofte omtalte foredragsrække om fortid i Lillerød godt og grundigt. Han havde selv optaget eller indsamlet en masse gode fotografier, som blev lavet til lysbilleder for at illustrere foredragene i 1960, og heldigvis var også manuskriptet i behold, dengang vort lokalhistoriske arkiv var klart til at modtage, registrere og opbevare arkivalier i 1978.

Tidligere, i marts 1978, gav

en stort anlagt "billedstorm" i hele amtet kun ca 30 lokale billeder fra 7-8 personer, mens der kom tusindvis andre steder. Årsagen var ganske enkelt, at der ikke eksisterede noget lokalhistorisk arkiv i Allerød kommune, som man med tillid kunne betrosine gamle billeder.

Men situationen satte godt skub i arkivdannelsen, og fra efteråret 1978 kom der gang i indsamlingen af arkivalier. I årene til nu har lokalbefolkningen i vore 4 gamle sognevist arkivet al mulig tillid og har afleveret tusindvis af gamle og nyere fotografier og arkivalier af enhver slags. Vi er oftest ude for, at folk værdsætter deres gamle fotografier, skøder eller skudsmålhbøger så meget, at man foretrækker at beholde originalerne selv og kun lade arkivet affotografere materialet. Det er naturligvis i orden, og giver os et negativ til sikkerhed - men koster endog meget dyrt.



Fra arkivet: Ofte lod man sig fotografere foran hus eller gård med heste eller andre væsentlige statussymboler. Dette er "Kærsvold" på Lyngvej (v. motorvejsbroen)



Ikke alt i arkivet er fotos: Vi opbevarer f.eks. flere af denne type brandmands-skilte, der angiver bærerens hverv.

SAMLINGERNES INDHOLD

Hvad har vi så liggende på arkivets hylder efter ti års indsamlingsarbejde?

Det er en håbløs opgave at opremse bare lidt af de mange hylde-metre arkivmateriale, men nogle "afleveringer", som en portion materiale fra en giver kaldes, lyser alligevel mere op end andre, eller de fylder mere.

For eksempel modtog vi for 6 år siden 18 papirsækkeusorteret arkivmateriale, incl. musereder og spindelvæv. De kom fra de gamle sogneråd i Blovstrød og-især-Lynge-Uggeløse. Der var fine sager imellem overvældende papirdynger, og meget var fra forrige århundrede.

Grov-og finsorteringen gav arbejde i flere år til en speciel arbejdsgruppe, der til gengæld nu har bragt orden i et meget fint materiale om næsten alle forhold i de gamle sogne.

Inger og Ove Rasmussen, der på eget initiativ i 1972 udgav en bog om Blovstrød, har siden med deres store viden om byen bidraget med en masse oplysninger og billeder, og de har skaffet vær-

difulde kontakter til andre væsenlige meddelere i Blovstrød. Sognet omfatter iøvrigt stadig Sjølsmark, Kettinge og Grønnega-deområdet, der siden 1970 har hørt til Hørsholm kommune. Det giver os et lille geografisk problem.

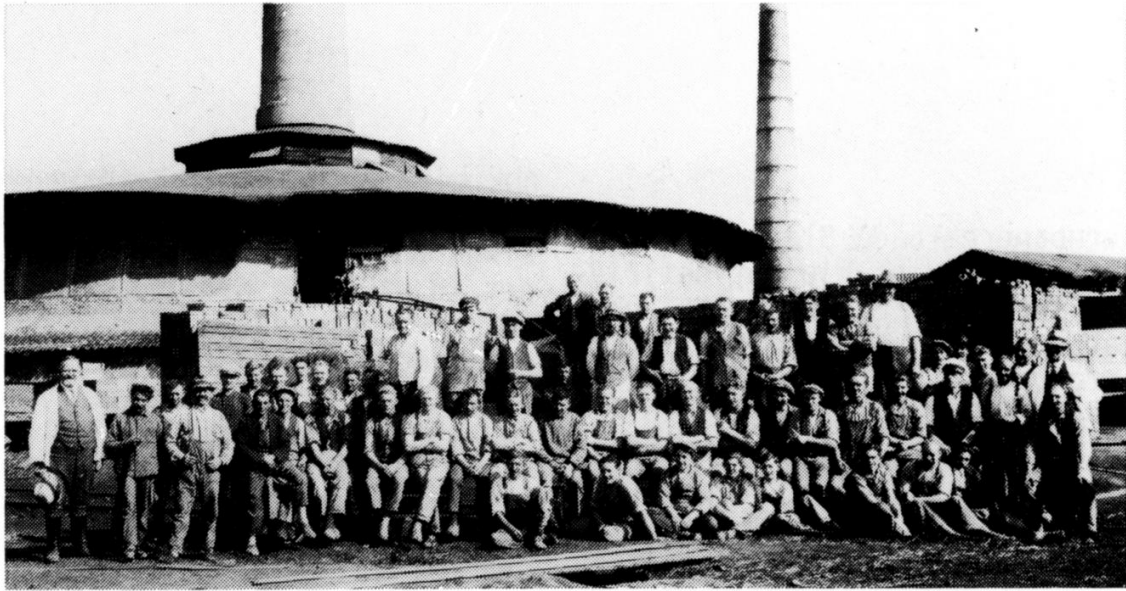
Tilsvarende har en af vore mest trofaste Lillerød-kendere, Mary Petersen, hvis slægt ejede Kirkehavegård, skaffet os en strøm af gode oplysninger og fotografier fra Lillerød.

Typisk er det jo familierne fra egnens gamle gårde, der ligger inde med historisk materiale af nogen alder, fordi vi jo lever på en gammel landbrugsegn uden købstæder og meget andet. Heldigvis har vi materiale om en del gårde, husmandssteder og småhuse, mens andre nærmest er ukendte - set fra arkivet.

LER OG TRÆ

Noget væsentligt for egnen, udover landbruget, har længe været teglproduktionen på de to teglværker, og det er da også et emne, som vi fra starten målrettet har dyrket. Blandt de førstebilleder vi fik - og spurgte efter - var da også mange fra teglværkerne. Det har - som så meget andet - været i 11. time, for der bliver stadig færre af de gode gamle teglværksarbejdere. I dag har arkivet dog en ganske pæn teglværkssamling.

Ler"industrien" er også godt repræsenteret ved det gamle pottemageri Lillerød Lervarefabrik, men ellers er den store arbejdsplads naturligvis i træindustrien, repræsenteret først og størst i Fritz Hansens møbelfabrik og



Fra arkivet: Vi har mange fine billeder fra Bløvsrød teglværk.

før den ,Lillerød savværk. Herfra har vi modtaget meget betydelige og omfangsrige samlinger af fine fotos , arkivalier og firma-aviser.

Mange af egnens nulevende har da også på et eller andet tidspunkt været ansat på FH, og kan berette om produktionen eller sætte navne på gruppebilleder fra denne, egnens største arbejdsplads.

Træet var også grundlaget for andre gamle arbejdspladser. Vi har arkivmateriale fra den anden store, Grum-Schwensens fabrik, fra Ravnsholt savværk og den skånsk inspirerede spånkurvefabrik i Lillerød -helt unik i dette land.

Også selve skovene, både som arbejdsplads for skovens folk og skovenes egen historie er betydningsfuld for denne egn, og dermed for arkivet, der har gode beretninger fra skovfolk samt et fint kortmateriale.

Noget, vi kun har lidt om, er den vigtige tørveproduktion, der foregik i egnens mange moser. Man har nok ikke gået og fotograferet eller beskrevet sådanne selvfølgheder-der er helt glemt i vor tid.

HÅNDVÆRK OG HANDEL

Noget så væsentligt som de mange små og og større håndværkere og de handlende, som var med til at præge livet på egnen, er også dårligt repræsenteret i arkivet. Nogle få håndværkere og enkelte forretninger er godt med, men alt for meget mangler. Vor viden om de mange butikker eller håndværkere er baseret på at det kan man da sagtens huske -og så bliver der ikke gjort ret meget ved det. Det er et område, der skal opdyrkes bedre i fremtiden.

Arkivet har godt materiale om et mejeri her, et hvidtølsbryggeri der eller en destruktionsanstalt hist, mens noget så markant som egnens vindmøller mærkeligt nok fylder meget lidt op blandt arkivalierne.



JERNBANERNE

Jernbanerne, både Slangerupbanen og Nordbanen har jo betydet rigtig meget for egnen. F.eks. er det Nordbanen og stationen i Lillerød, der er skyld i byens enorme vækst, og selvom DSB ikke er lokalhistorie, fylder emnet pænt i arkivet. De lange tipvognspor, der for få år siden gennemskår moser og skove hører naturligt til teglværkerne, mens en næsten ukendt kalkbane, der forbandt Farum Kalkværk med Nordbanen ved Lillerød ikke har sat sig andre spor(!) end linier på et kort og en trache i Ravnholt.

SKOLERNE

Det er meget naturligt, at der er indkommet meget om skolerne, og samlingen af klassebilleder fra nedlagte og eksisterende skoler er stor. Alligevel oplever vi, at folk spørger efter en speciel årgangsbørn fra en eller anden skole- og vi opdager, hvor ukomplet serien er. Mærkelig



Udsnit af et af de mange skolebilleder, her Lynges gamle skole i 1907

nok-ejer vi heller ikke ét eneste fotografi af den gamle Vassingerød skoles bygninger, meget få af Lynges nye skole, mens der er stabler af billeder fra Lillerød skole. Men kun den; de nyere skoler i Lillerød er vel for nye til at nogen har afleveret noget om dem.

DE GAMLE KOMMUNER

Andre kommunale foretagender som f.eks. selve sognerådene og deres medlemmer, er kun sporadisk dækket ind. Især Lynges-Uggeløse brillierer som nævnt med de store arkivmængder, men tilsyneladende findes der kun et yders sparsomt arkivmateriale fra Lillerød kommune. Til gengæld har vi portrætter af samtlige sognerådsformænd fra Lillerød siden 1850'erne.

Iøvrigt må vi nok indrømme, at netop portræt samlingen er meget behersket. Det er noget, der også skal dyrkes mere i fremtiden.

FORENINGERNE

En landsdækkende indsamlingskampagne med det formål at redde foreningsarkiver, blev godt udnyttet hos os. Der indkom meget godt arkivstof og mange fotografier fra alt mellem skytte og idrætsforeninger og begravelseskasser.

FRA DE CENTRALE ARKIVER

Der findes sager i de statslige arkiver, som vi synes, er nyttige at have lokalt. Derfor har vi købt fotokopier af de relevante kirkebøger fra Landsarkivet for Sjælland, postkort og billeder

fra Det Kgl. Bibliotek og matrikelkort fra Matrikeldirektoratet, samt diverse folketællinger fra Rigsarkivet. Enkelte ting, f.eks. sognebeskrivelser, er kopieret fra Nationalmuseet, mens noget så nordsjællandsk som Sylvest-Jensens luftfotos fra vort område er købt i kopi fra firmaets arkiv, der stadig eksisterer.

Det lykkedes at købe de sidste originale målebordsblade fra egnen hos Geodætisk Institut, hvorfra det meste af kortsamlingen naturligt nok stammer.

AVISERNE

Endelig har vi opbygget en større udklipsamling fra lokalaviserne, ligesom vi som gave modtog samtlige, indbundne årgange af Lillerød(Allerød)posten, da bladet gik ind. Vi har ikke planer - indtil videre - om at købe mikrofilm af andre aviser, f.eks. Frederiksborg Amts Avis, der trods alt ligger inden for rækkevidde. Men vi håber da at kunne få råd til at anskaffe et læseapparat i nærmeste fremtid, for at kunne have indkøbte mikrofilm af folketællinger, nyere kirkebøger, skøde- og panteprotokoller osv. lokalt. Ellers kan sådanne arkivalier jo kun studeres på de centrale arkiver. Selv gør arkivet også en hel del for at skaffe billeder til fotosamlingen. F.ek. finder vi det vigtigt at gennemfotografere også vor egen tid, hvor udviklingen som bekendt kører meget hurtigt. Det er blevet til hundredvis af fotos af nye og gamle bygninger, miljøer eller personer.



Fra arkivet: I samlingen af portrætter findes Fritz Hansen som spejderleder.

Al denne opremsning kan lyde af, at vi har næsten alt, men selv denne overfladiske gennemgang antyder, at der er huller i rækkerne, og der vil altid være behov for fortsat indsamling af viden og billedstof fra gamle dage i området. Men også det lidt nyere skal med i tide. Erfaringen siger os, at "i går" meget hurtigt bliver historie.

Vi lægger stor vægt på, at den indsamlede viden og de arkiverede billeder og beretninger også bliver brugt og formidlet. Arkivets medarbejdere påtager sig da også at dykke dybere ned i visse emner, enten fordi der skrives artikler, laves udstillinger eller fordi det simpelthen er spændende.

Arkivet er imidlertid til for alle interesserede, og vi vil altid kunne aftale sådan "forskning" hvis nogen skulle ønske at fordybe sig i et emne.

Selv prøver arkivets medarbejdere og bestyrelsen at fortælle lidt om det hele i plancheudstillinger, avisartikler, bøger og i dette lille blad □

SKOMAGERENS LÆST...

-er et halvt ordsprog, der leder tanken videre til noget med at blive ved samme fag eller -modsat- at prøve noget nyt. Hans Olsen, hvis livserindringer nu udgives af Lokalhistorisk Arkiv & Forening, var faktisk skomager, men forlod ind imellem sin læst for at prøve mange andre erhverv.

Bogen er ikke bare en tilfældig mands erindringer fra et spændende liv, men er også et uafhængigt stykke lokalhistorie.

Hans Olsen, født 1869, levede det meste af sit arbejdsomme liv mellem Lillerød og Lyngby Overdrev. Allerede fra 4-års alderen deltog han i familiens daglige slid for at skaffe penge: først ved at bringe mad ud til familien, der arbejdede på teglværkerne, senere fik han selv lov at arbejde dér.

Beretningen giver et interessant indblik i, hvordan det kunne være at leve her i området for

ca. 100 år siden. Vi hører om vinterens skolegang i Lillerød gamle skole og om sommerens arbejde på Allerød og Blovstrød teglværker. Vi følger ham til København, hvor han er i skomagerlære og mødes med sin barndoms veninde, som høstkarl og soldat- og tilbage til egnen som skomager i eget værksted i Hyrdeledshuset. Ved siden af sit arbejde ved skomagerlæsten beretter han om de mange andre håndværk, han prøvede: tømrer og snedker, murer og smed. Altsammen færdigheder, der kom ham til gode da han senere byggede sine egne huse.

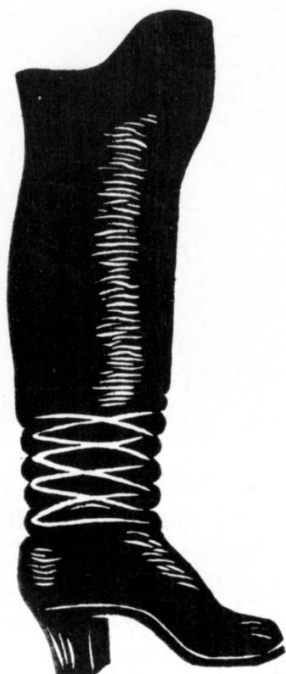
Hans Olsen slappede aldrig af; I fritiden blev han krokarl på kroerne i Blovstrød og Lillerød, og nogle somre rejste han med keglebane og luftgynger. Ind imellem var han formand for afholdsforeningen.

Efter at familien i 1916 flyttede til Hillerød finder vi atter Hans Olsen i færd med at bygge huse og indrette butikker ... og drive skomagerværksted sammen med en søn.

Bogens fortæller, Hans Olsen med sin familie i 1912.



Skomagerens læst...



Hans Olsens
livserindringer

LOKALHISTORISK
ARKIV & FORENING
I ALLERØD KOMMUNE

1978-1988



Vi modtog disse nedskrevne erindringer for flere år siden og har længe ønsket, at så mange som muligt kunne få lejlighed til at opleve dem. I år, hvor det er ti år siden, at vores arkiv og forening blev oprettet, har vi benyttet lejligheden til at udgive Hans Olsens livserindringer som en jubilæumsbog.

Vi har ønsket at bogen skulle kunne forstås af alle, og har derfor forsynet den med fyldige noter. Desuden er bogen gennemillustreret med kort og masser

af gamle fotografier fra arkivet. Bogen præsenteres ved jubilæumsreceptionen lørdag den 24. september, hvor den vil kunne købes.

Desuden kan bogen købes i arkivets faste åbningstid (tirsdage kl. 9-13), ved åbenthusarrangementerne (første onsdag i hver måned). Den kan også bestilles telefonisk på arkivet i åbningstiden (02 27 08 91) eller hos Ole Høegh Post (02 27 53 26)

MEDLEMSPRIS: KR. 50 (+ evt. porto)

DAVID SØRENSEN OG DE ANDRE LILLERØDBØNDER FOR TOHUNDREDE ÅR SIDEN

af Karen Andersen

I dette stavnsbåndstår mente vi det ville være passende at undersøge, hvordan de Lillerød bønder oplevede de vigtige reformår omkring 1780. Vi kender allerede forholdene i Blovstrød og Lynge i denne periode. De to andre større byer i datiden - Uggeløse og Kollerød - må komme en anden gang. Denne slags undersøgelser er spændende, men tidkrævende.

Da jeg gik igang med emnet, var det første, der slog mig, at bønderne i Lillerød syntes at passe smukt ind i det nye billede, som forskerne er nået frem til i de senere år. Bønderne var ofte fattige, men ikke sølle uselvstændige væsener uden nogen som helst indflydelse på deres egne forhold. De kendte udmærket fænomener som passiv modstand, arbejdslangsomt paroler og også klager til myndighederne, evt. sagsanlæg. Da de fleste ikke kunne læse eller skrive, har de fået hjælp til det skriftlige. De er også blevet straffet vilkårligt og hårdt, men ikke i det omfang, man hidtil har troet.

Nu til vort område.

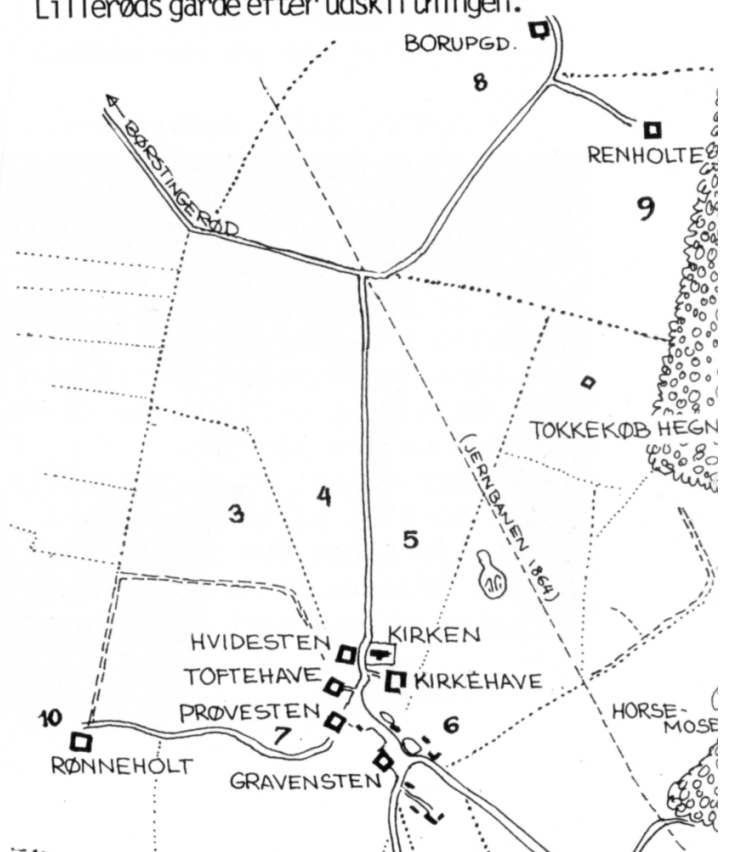
Det meste af Nordsjælland hørte under kronen, som nok

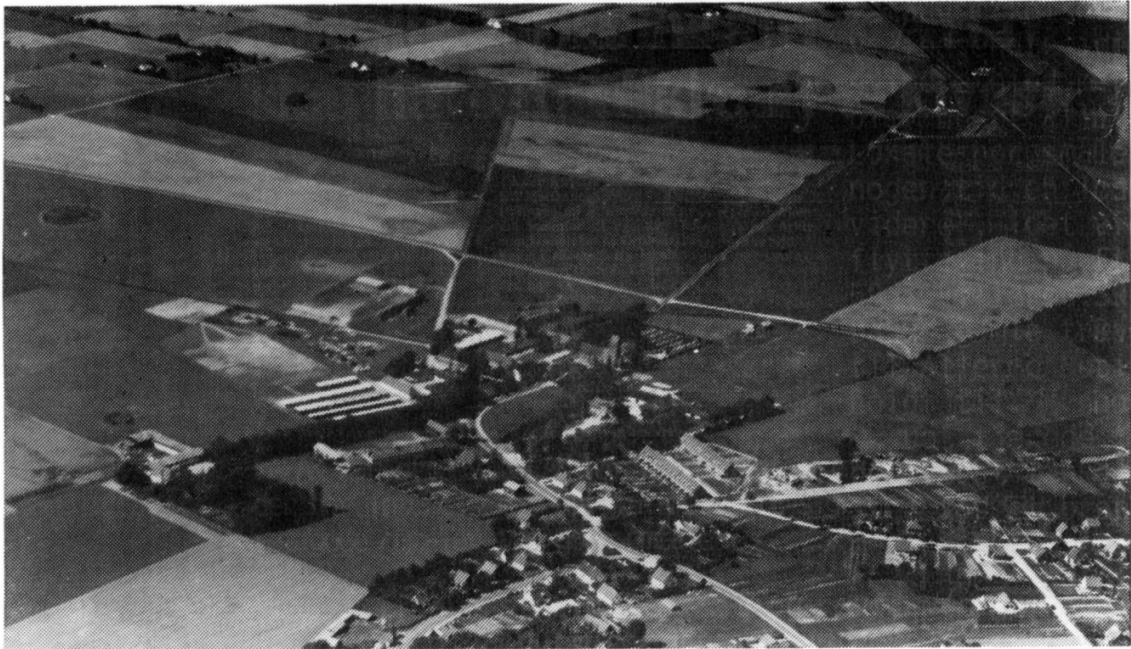
har givet bønderne bedre forhold end godsejerne på resten af Sjælland. Her blev således forholdsvis mange landsbyer opmålt og udskiftet efter ønske fra bønderne før 1784. En del blev også udflyttet efter eget ønske.

I 1784 nedsatte regeringen Den Lille Landbokommission, hvis opgave var at udskifte landsbyerne på det nordsjællandske krongods og gøre bønderne til arvefæstere. Fra det år gik det meget hurtigt med resten af landsbyerne i området og nemmere, da regeringen gav meget større økonomisk hjælp.

Lillerød bad sammen med Lynge om at få deres jorder opmålt og udskiftet i 1779. Man kan gætte, at de er blevet inspireret af Blovstrød, der blev udskiftet i 1773. I hvert fald blev Lynge udskiftet i 1779, medens Lillerøds udskiftning blev udsat på grund af kronens

Lillerøds gårde efter udskiftningen.





Lillerøds stjerneudski ftning kan endnu tydel ig ses på dette luftfotografi fra 1948.

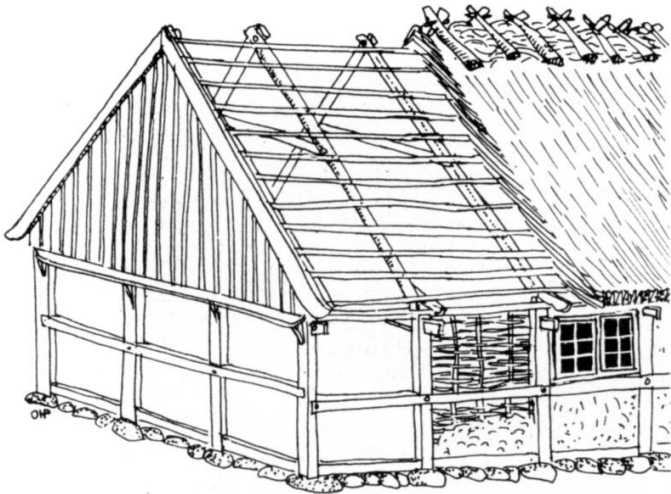
skove. Kronen var meget ivrig efter at få gennemført den såkaldte skovseparation, d.v.s. at få udskilt kronens skove efter opmåling og få dem indhegnet, så bøndernes grise og køer ikke mere kunne græsse frit i skovene og ødelægge de unge træer.

I 1780 var man i fuld gang med at udskille skovene i Birkerød og Blovstrød, så Lillerød blev naturligt inddraget. Den 2. september fik assessor og landinspektør Spärck ordre fra amtmanden om snarest muligt "til skovseparationens fremme" at opmåle Lillerød bys jorder og indsende et kort derover.

I den anledning indkaldte amtmanden de ledende embedsmænd i Frederiksborg og Hørsholm amter mandag den 25. september 1780 klokken 10 slet. Man må have vedtaget retningslinierne, så Spärck kunne gå

igang med opmålingerne. I oktober samme år fik han nemlig udbetalt 57 rdl. for opmåling af Lillerød by. I november fik regimentskriver Rosenquist ordre til at betale 30 rdl. til henholdsvis husmand Niels Simonsen og gårdmand Rasmus Olsen for Stenvænget ved Kirkeskoven. De havde haft det i fæste i fællesskab, men det var nu inddraget i de kongelige skove. De fik dog lov til at bruge vænget til efteråret 1781.

Regimentskriveren, som var den, der forhandlede direkte med bønderne, indstillede i foråret 1781, at Lillerød skulle udskiftes i dette år. Her får vi at vide, at byens otte gårde har ens hartkorn, nemlig 4 tdr. 2 skpr. 1 fjerdingkar 1/2 album af ager og eng, 1 skp. 1 fjk. 2 3/16 album af skov. Kirken har ca. 4 tdr. hartkorn, og endelig er der



Gårdenes bindingsværk kunne afskilles og samles et nyt sted - hvis man da ikke foretrak at bygge nyt.

14 huse med 2 - 4 tdr. hartkorn. Det meddeles også, at David Sørensen, Anders Jørgensen og Peder Andersen er villige til at flytte ud fra landsbyen.

Regimentskriveren sendte også et overslag over de samlede udgifter ved udskiftning og udflytning. Han foreslog at yde de tre udflyttere 130 rdl., "fordi de er meget fattige og uformuende bønder, som ikkun have gamle og brøstfældige gårde". Desuden skulle de hver have 60 egestolper på fire alen udvist af kronens skove til de nye gårde samt to skovlæs bøg og tilstrækkelig med tækknippe til deres stråtage. Her bør indskydes, at man oftest flyttede de mest faldefærdige gårde ud, helst med yngre dygtige mænd som fæstere.

Tilbage til forslaget. Udflytterne skulle endvidere være fri for skatter, landgilde og hoveri i to år. Amtmandens svar til regimentskriveren var imødekommende undtagen hvad angår den kontante støtte. Han ville kun give 80 rdl., da det

var den sædvanlige støtte. Desuden ville han ikke eftergive David Sørensen den restance på 32 rdl., som regimentskriveren havde indført i regnskabet. Begrundelsen var, at restancen intet havde at gøre med hans gårds udflytning. Desuden skulle han kunne klare den med sit hartkorn.

Sommeren gik, uden at der skete mere med hensyn til udskiftning. Først den 13. september 1781 gik amtmanden i gang, fordi "beboerne i Lille-rød ... har forlangt at få deres jorder, som allerede forhen er opmålte ... nu i dette efterår udflyttede af fællesskabet". Derfor fik landinspektør v. Steuben besked på hurtigst at begive sig til byen for at udføre udskiftningen og indsende et kort over jordfordelingen. Morsomt nok kan vi finde ud af, hvem beboerne er. De er Peder Jørgensen, Hans Jacobsen og Lars Hansen. I et brev af 3. september til amtmanden klager de over, at de er ved at blive ruinerede, fordi de har ventet tre-fire år på at få jorderne udskiftet efter assessor Spärcks opmålingskort. De bad om at få en landmåler sendt snarest. Deres ansøgning blev støttet af præsten, som vel også har skrevet den.

Landmåleren synes at have ordnet sagen sidst i september, således at fem bønder blev boende i byen og fik deres jord stjerneudskiftet, men udflytterne fik blokke af jord længere ude. Overdrevet blev ikke udskiftet i denne omgang.



Borupgård var en af Lillerøds større gårde, og i mange år kom Sogneforstanderskabets formand herfra. Billedet fra ca. 1900 viser gårdranden med familie og tyende foran stuehuslængen.

Lokalt har man stadig tumlet med problemerne i forbindelse med udskiftning og udflytning. Den 20. november modtog amtet en ansøgning fra David Sørensen, Bendt Olsen og Jens Madsen om skattefrihed allerede i indeværende år, da deres gårdes udflytning nu til foråret gjorde det nødvendigt med mange folk, hvis underhold ville kræve meget. Desuden havde de haft en meget lille høst, og deres jorder var i almindelighed meget slette bl.a. fordi de ikke var blevet gødet.

Brevet forårsagede i første omgang forvirring i amtet, da navnene på to af udflytterne var nye. Problemet blev dog afklaret i løbet af en måneds tid ved en forespørgsel i Rente-kammeret. Det viste sig, at de to oprindelige udflyttere havde afstået deres gårde helt lovformeligt til Bendt Olsen og Jens Madsen.

Selve substansen i ansøgningen blev først afgjort den 6. februar 1782. Alt, hvad regimentskriver Rosenquist havde foreslået, blev bevilget, og samme dag afgik breve til alle involverede embedsmænd om at udbetale pengene og udvise træer. Som udflytterne havde ønsket, kom frihed for skatter, landgilde og hoveri til at gælde fra 1. januar 1781 til 31. december 1782.

Det skal lige tilføjes, at David Sørensen, Bendt Olsen og Jens Madsen må have følt sig pressede og været utålmodige, for den 12. januar 1782 fik amtet endnu et brev, hvor de fortalte, at de ville blive ruinerede, om ikke snart regimentsskriveren fik ordre til at udbetale dem pengestøtten og skaffe dem tømmer, langhalm m. m. til deres gårdes udskiftning og udbygning.

Så ved vi ikke mere om denne

sag, udover at bønderne i Lillerød by ikke blev sat til at hjælpe udflytterne med kørsel og bygning. Udflyttergårdene var Rønneholt, Renholt og Borupgård, hvis fæster var David Sørensen.

Desværre er alle udskiftningskort gået tabt, så vi kan først placere bønderne på gårdene med sikkerhed, da arvefæsteskøderne uddeltes i januar 1798 til:

Borupgård - Hans Jochum Pedersen
Prøvesten - Peder Jørgensen
Renholt - Jens Simonsen
Kirkehave - Anders Jensen
Rønneholt - Hans Larsen
Gravensten - Jens Pedersen
Toftehave - Jens Nielsen
Hvidesten - Lars Hansen

DAVID SØRENSEN

Når man arbejder med et stof af denne art, sidder man altid og lurer på, om det skulle være muligt at få en person til at træde frem og illustrere sider af den tid, man arbejder med.

David Sørensen fangede min interesse, fordi han var villig til at flytte ud fra landsbyen og samtidig havde den dristighed - måske frækhed - at forlange en restance på gården eftergivet i forbindelse med udflytningshjælpen. Jeg gik derfor igang med at finde mere om David Sørensen (DS), og resultatet ses i det følgende.

Han blev gift i Gørlose i oktober 1769 med Anne Marie Goltz, datter af kromanden i Gørlose. Han var da midt i 30'

erne, og hun var omkring 20 år gammel. Hans erhverv fandt jeg gennem dåbsregistret, idet hans første barn, en søn, blev døbt i juni 1770. DS kaldtes da kromand, en betegnelse kirkebogen bruger til midt i 1770'erne, hvorefter han kaldes gårdmand, så han må have været begge dele, hvilket ikke var ualmindeligt.

I årene indtil 1788 fik David Sørensen og Anne Marie Goltz otte børn, deraf et sæt tvillinger. Når man går fadderne igennem, ser man, at fadderne til barn nr. 2 (1772) og nr. 4 (1777) er madam Abel og hendes sønner fra Hillerød. Hun var enke efter konsumtionsforvalter Abel i Hillerød og drev selv købmandshandel der. Der er også en "brændevinsmand" fra København, fogden fra Lillerød, nogle lokale bønder, og ikke at forglemme præstefruen, der bar et af børnene.

Dette fortælles så detaljeret, fordi man i datiden valgte faddere, som kunne give en prestige og muligvis børnene beskyttelse. Ofte afspejler valget også en form for afhængighed. I dette tilfælde kan DS som kromand have været afhængig af familien Abel og brændevinsbrønderen. Madam Abel var også fadder hos en kromand i Lillerød i 1762. Endnu er det ikke lykkedes mig at finde en bevilling til kromhold for DS eller familien Abel. Men rentekammerets regnskaber viser, at der er kommet indbetalinger fra en kro i Lillerød omkring 1770.

Sådan set hører David Søren-



Borupgård inden ombygningen 1912. Man ser en typisk sjællandsk stuehuslænge med T-udbygning, korsstue. Det må være den bygning, der blev opført ved udflytningen.

sens historie op i 1789, da sognepræsten meddeler, at gårdmand David Sørensen blev begravet den 8. november.

Hans enke fulgte datidens skik og giftede sig med gårdens karl Hans Jochum Pedersen. Da de var omtrent jævnaldrende, var det sikkert udmærket. De giftede sig med kongebrev den 7. november 1790, så sørgeåret blev overholdt. De fik et barn sammen, en søn ved navn Peder, der blev døbt den 22. januar 1792.

Inden de blev gift, måtte Anne Marie skifte med sine børn. Som kvinde kunne hun ikke selvstændigt, så karlen blev beskikket som værge ved det officielle skifte i oktober 1790.

Skiftet er et utroligt nøje regnskab for stort og småt på gården. Langt de fleste ting er vurderet til under en rdl. Det billigste er en kande til 2 sk. Gården selv med jord er vurderet til 200 rdl. Selve dødsboets indtægter gøres op

til 242 rdl., medens udgifterne bliver 343 rdl., d.v.s. der er ingen arv. Enken lover at overtage alle forpligtelser og får så boet udleveret.

Ved at se på nogle enkeltheder i boet får man et vist begreb om, hvad man kunne have på en gård, selvom man må spørge sig selv, om der var stukket noget til side i året efter David Sørensens død.

Besætningen var ikke imponerende. Der var fire heste, vurderet fra 8 til 24 rdl. for den bedste. Den tilhørte for øvrigt karlen. Der var kun én ko, ligeledes en tyr, en tyrekalv og fem får og en vædder samt to grisesøer med hver fire grise. Af redskaber var der vel det almindelige for en gård. Det dyreste var en jernbeslagen vogn vurderet til 10 rdl., ligesåmeget som gårdens ko.

Med møbler var de pænt forsynet. Der var et stort og to små borde, seks stole, to fyrrebænke og en løjbænk, der, som pastor Junge siger, er sjællænde-



Interiør fra en sjællandsk bondestue.

Tegning af Kr. Kongstad.

rens kæreste møbel. Der var et hjørneskab, en dragkiste og en bilæggerovn af jern.

Sengetøj synes de ikke at have haft meget af, familiens størrelse taget i betragtning. Der var en seng med omhæng og tre vugger. Der var sengetøj til to senge, d.v.s. to olmerdugs overdyner, to underdyner og to hovedpuder og af senge-
linned fire blårlærredslagener af forskellig kvalitet. Det mest bemærkelsesværdige i boet var nok 11 tintallerkener, fem skilderier, fire vinglas og tre tekopper.

Med hensyn til avl, så var der af utærsket korn 20 traver rug, 24 traver havre og 18 traver byg. Rugen vurderedes til ca. det dobbelte af havren. Endelig var der 16 læs hø.

Til allersidst i denne liste var tilføjet en oversigt over afdødes klæder. Han havde en skødefrakke, en trøje, to par bukser, to strømper, en hat, en brystdug, to halsklude, et par sko med spænder

og tre skjorter. Hele herligheden blev vurderet til to rdl. og 1 mk. Til sammenligning kan anføres, at en overdyne med overtræk var sat til to rdl.

Under gennemgangen af nogle pengekrav får vi at vide, at David Sørensen ikke kunne skrive sit eget navn. Det kunne hans kone derimod, kan man se. Hendes nye mand kunne forøvrigt heller ikke skrive sit i 1790, men har fået det lært i 1811.

Som moderne betragter undrer man sig over, at karlen havde 72 rdl. til gode i boet samt den gode hest til 24 rdl. Det var ikke ualmindeligt, at karlen havde nogen løn til gode, men tre års løn er nok meget. Måske var økonomien ikke særlig god i David Sørensens sidste år? Måske kunne Hans Jochum se en fordel i at have noget til gode i gården?

En vurdering af David Sørensen som landmand kan man få ved at se gårdens økonomi i 1811 ved Anne Marie Goltz'

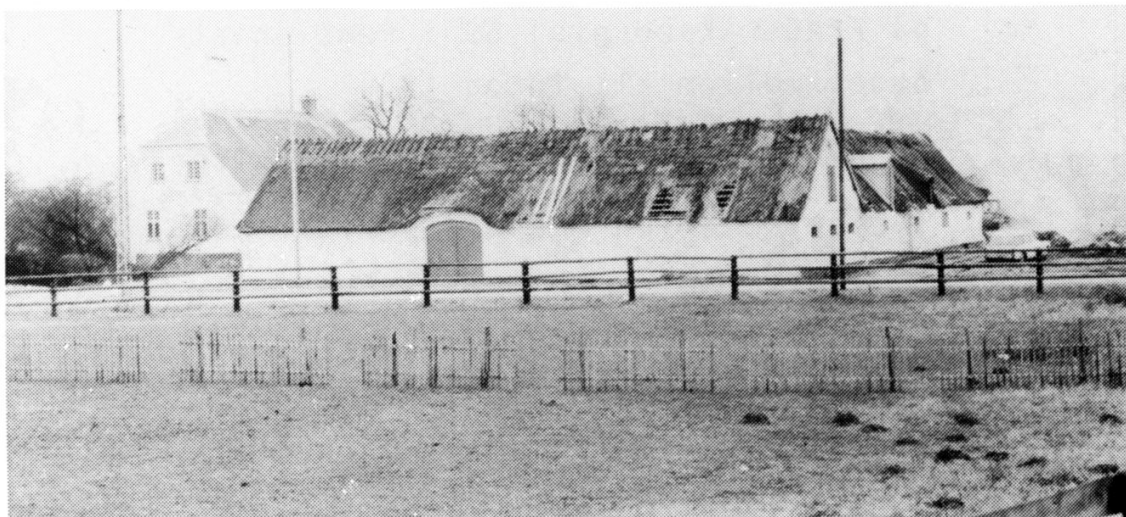
død, da Hans Jochum skifter med sine børn. Borupgård med jord vurderes nu til 500 rdl., og løsøre og effekter til 534 rdl. Selvom prisforhold og jordvurdering er ændret i mellemtiden, må Hans Jochum have forbedret gården i enhver henseende. Han var endda så velstillet, at efter den lovpligtige arv (halvdelen af boet) var delt mellem tre børn - de tre ældste gav afkald på arv, gav han de tre arvinger hver 199 rdl. ekstra ud af sin egen arvepart.

Hvis David Sørensen trænger til forsvar, kan man sige, at han bekostede udflytningen og bygningen af gården, som kostede mere end støtten fra kronen. Som de fleste udflyttere fik han en del jord, der hidtil ikke havde været i drift og derfor ikke gav god høst de første år.

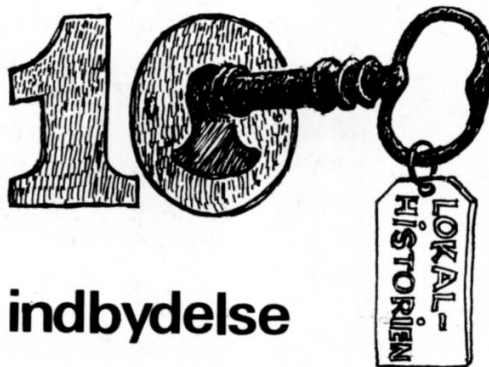
Desværre er alt dette kun de ydre kendsgerninger om David Sørensen. Resten må vi efter

lyst lade fantasien fylde ud. Min har fået mig til at påstå, at David Sørensen viste en vis dristighed, måske frækhed i 1781. Det skyldes måske, at han som kromand havde bevæget sig i flere miljøer og lært at gøre sig gældende. Måske var han bare en selvsikker fyr. Hvordan det nu end var, så ville det med garanti have glædet ham at se, hvordan hans børn klarede sig. Tvillingesønnerne, som præsten erklærede for ret så umulige ved konfirmationen, fik sig hver en gård. Johan giftede sig med en jævnaldrende datter fra Hvidesten og fik gården. Christopher giftede sig med enken på Rønneholt og fik gården. Den yngste datter blev kone på Kirkehavegård. Borupgård gik derimod til Anne Marie og Hans Jochums søn Peder.

Dette var lidt om, hvordan Borupgård begyndte. Hvordan den endte, ved vi alle. □




Borupgårds nye stuehus fra 1912 findes endnu, men de gamle stråtakte udlænger blev i 1970 udskiftet med ungdomsklubbens sorte bygning.



indbydelse

I anledning af vort ti års jubilæum
vil det glæde

 **LOKALHISTORISK
ARKIV & FORENING
I ALLERØD KOMMUNE**

at se medlemmer og venner til vor

RECEPTION Lørdag den 24. september
på Frederiksborgvej 59 i Pensionist-
huset mellem kl. 10 og 12.

Vi byder på en forfriskning og viser
lysbilledserien "Før og nu".

På gensyn

Bestyrelsen